

Podział metod analizy ilościowej

1. Analiza klasyczna

a) metody wagowe

- analiza wagowa (grawimetria)
- analiza eletrograwimetryczna
- analiza termograwimetryczna
- niektóre metody analizy gazowej

b) metody objętościowe

- alkacymetria
- redoksymetria
- precipitometria (strąceniowa)
- kompleksometria

2. Analiza instrumentalna

3. Analiza śladowa

Podział analizy ilościowej w zależności od wielkości analizowanej próbki

	Nazwa	Masa
1	Makroanaliza – decygramowa	$> 10^{-1}$
2	Mezoanaliza – centygramowa	$> 10^{-2}$
3	Mikroanaliza – miligramowa	$> 10^{-3}$
4	Mikrogramowa	$10^{-1} - 10^{-6}$

Analiza wagowa – grawimetria

Wiadomości ogólne

- Analiza wagowa, zwana grawimetrią, polega najczęściej na **wytrąceniu oznaczanego jonu w postaci trudno rozpuszczalnego osadu**, który po odsączeniu, przemyciu i wyprażeniu waży się. Osad może być ważony w postaci nie zmienionej lub w postaci zmienionej.
- Metody wagowe stosowane są do oznaczania jonów wytrącanych w postaci osadów o bardzo małych wartościach iloczynów rozpuszczalności.
- Analiza wagowa obejmuje również metody, w których ilość oznaczonego związku chemicznego obliczana jest na podstawie **ubytku masy** analizowanej próbki.
- Do metod wagowych zaliczane są również metody **elektrochemicznego** oznaczania substancji, polegające na zważeniu substancji wydzielonej w procesie elektrolizy.
- Wagowe metody należą do metod **dokładnych**. Błąd względny oznaczeń w niektórych przypadkach nie przekracza 0,1%. Ich wadą jest na ogół długi czas wykonywania analizy oraz stosunkowo mała czułość.

Zasady korzystania z wag analitycznych

- waga przed przystąpieniem do ważenia musi być czysta i taka powinna pozostać po ważeniu,
- waga musi być dokładnie wypoziomowana,
- wagę należy włączać i wyłączać spokojnym, wolnym ruchem,
- waga nieużywana powinna być zaaretowana (wyłączona),
- przedmioty ważone i odważniki powinny być wkładane i zdejmowane z wagi wyłączonej,
- w wagach szalkowych zasadą jest stawianie przedmiotu ważonego na lewej szalce, odważnika zaś na prawej,
- ważone przedmioty powinny być suche, czyste i mieć temperaturę otoczenia,
- podczas ważenia drzwiczki wagi powinny być zamknięte,
- ważone ciecze powinny znajdować się w zamkniętych naczyniach,
- odważniki należy nakładać pincetami lub za pomocą dźwigni,
- nie wolno ważyć przedmiotów o masie większej niż dopuszczalne obciążenie wagi,

Analiza ilościowa **oznaczenia grawimetryczne**

Wytrącanie osadów

Osad powinien:

- być jak najtrudniej rozpuszczalny,
- po wszelkich wstępnych obróbkach mieć ściśle określony stechiometrycznie skład chemiczny,
- być grubokrystaliczny, ponieważ taka struktura ułatwia jego przemywanie i sączenie,
- mieć jak największą masę cząsteczkową.

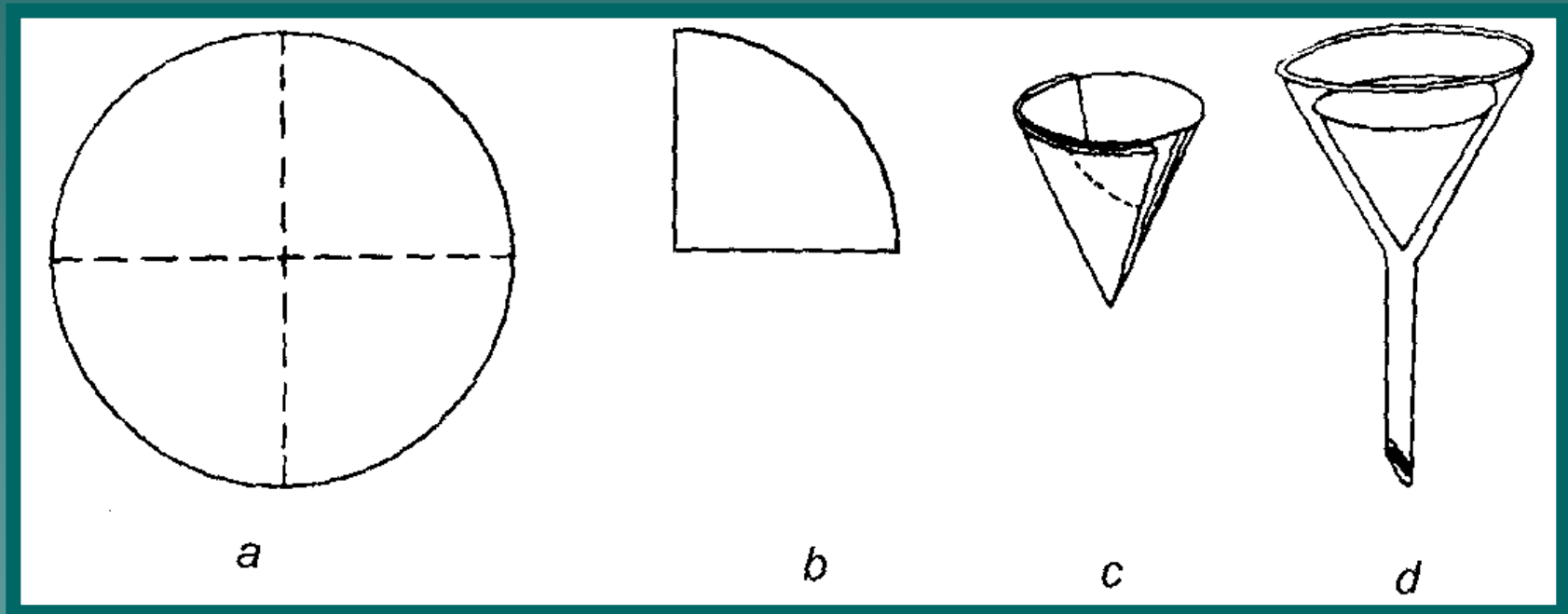
Osad nie powinien zawierać:

- domieszek innych substancji,
- wody krystalizacyjnej.

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Sączenie i przemywanie osadów

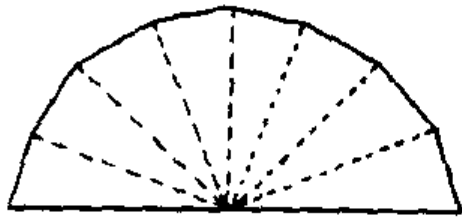
Wykonywanie sączka gładkiego

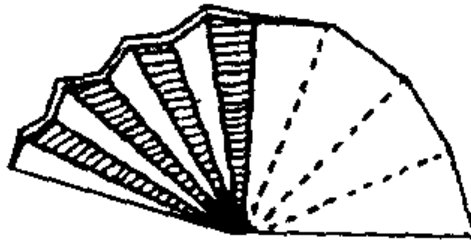
Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Sączenie i przemywanie osadów

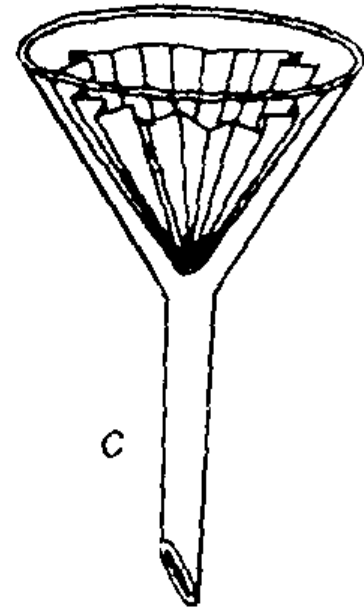
Wykonywanie sączka fałdowanego

a

b

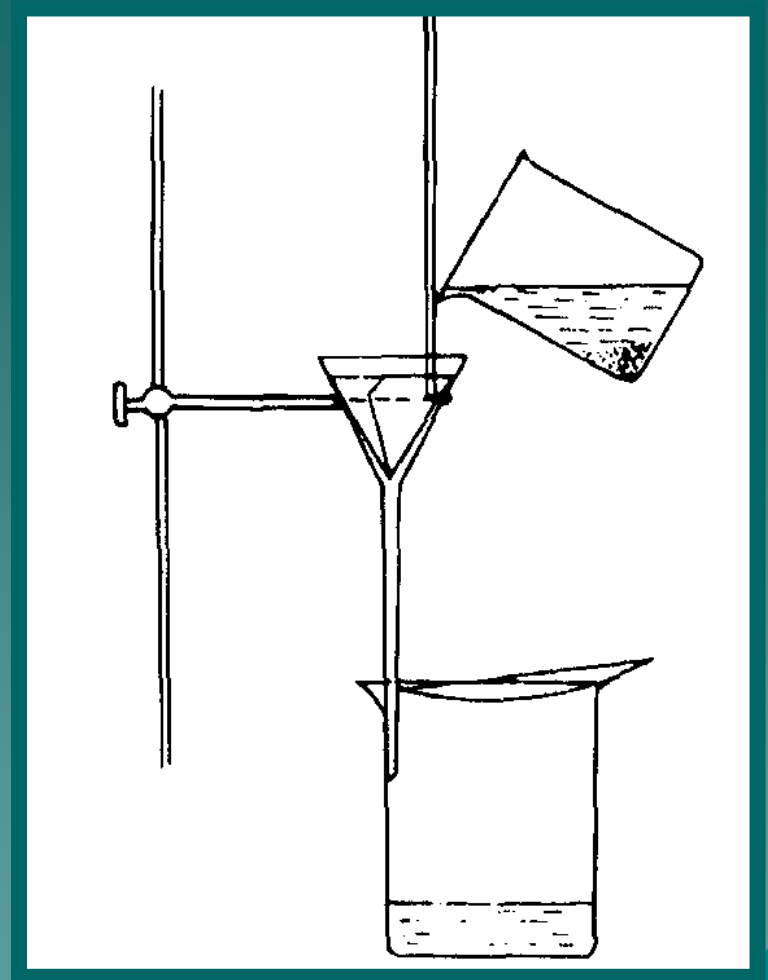
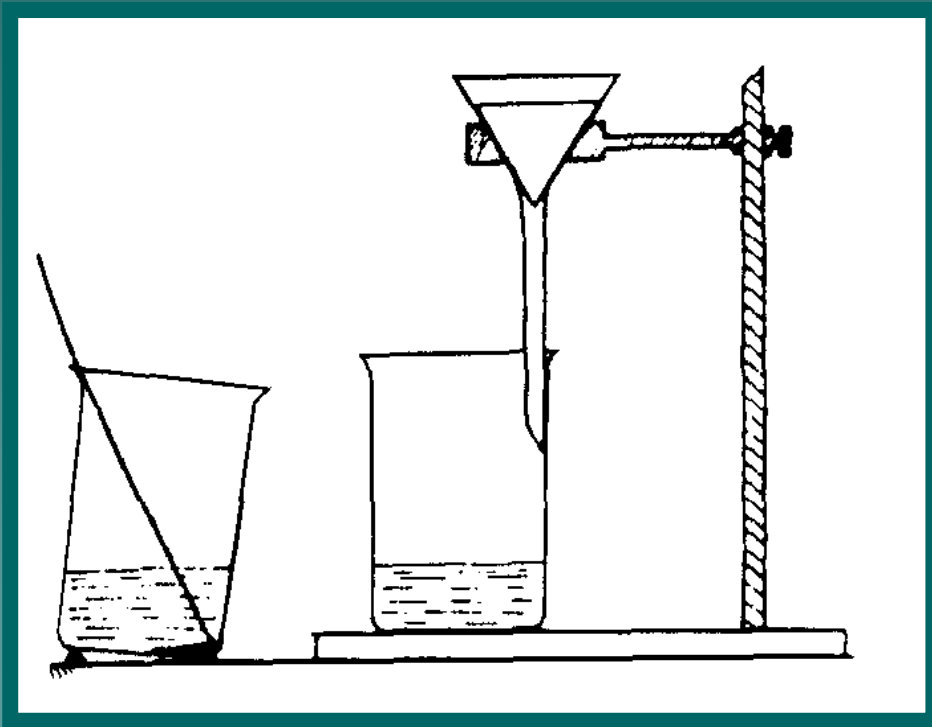

c

Analiza ilościowa oznaczenia gravimetryczne

Sączenie i przemywanie osadów

Sączenie

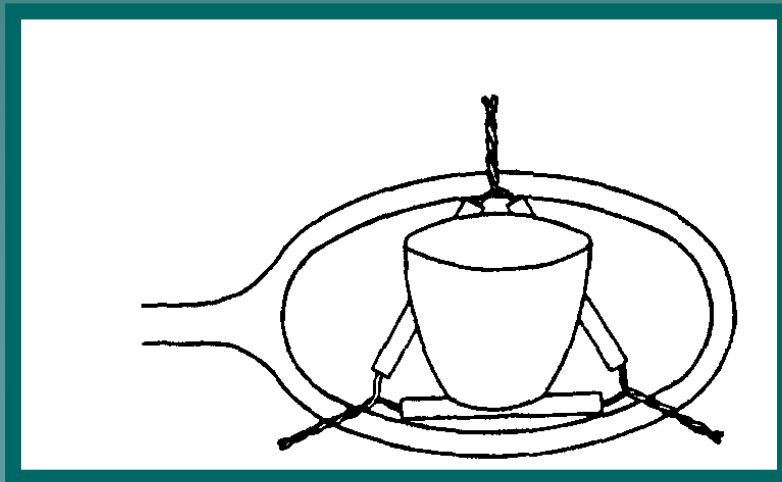
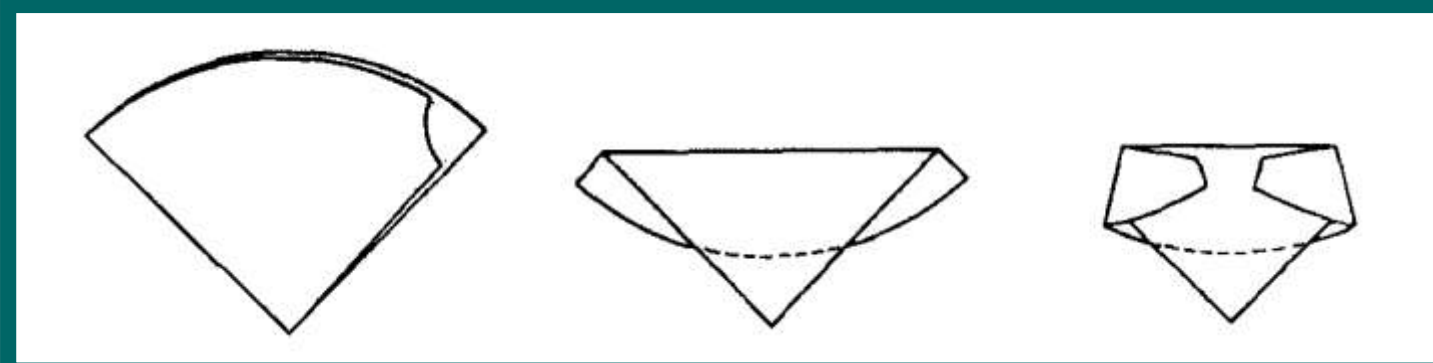

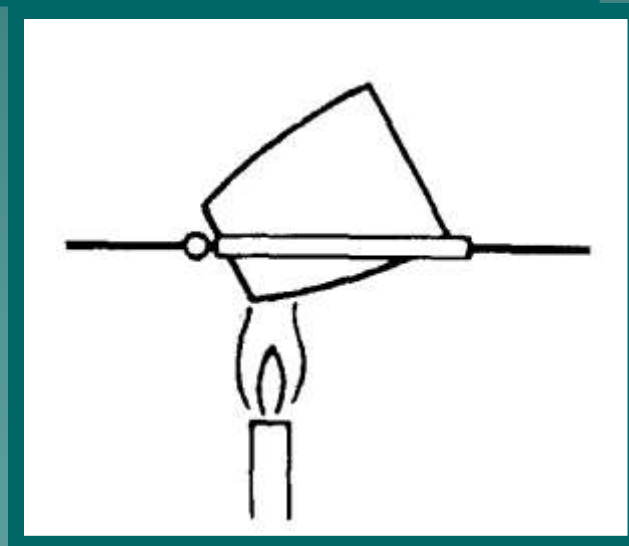
Analiza ilościowa **oznaczenia grawimetryczne**

Suszenie i prażenie osadu

Składanie sączka z osadem.

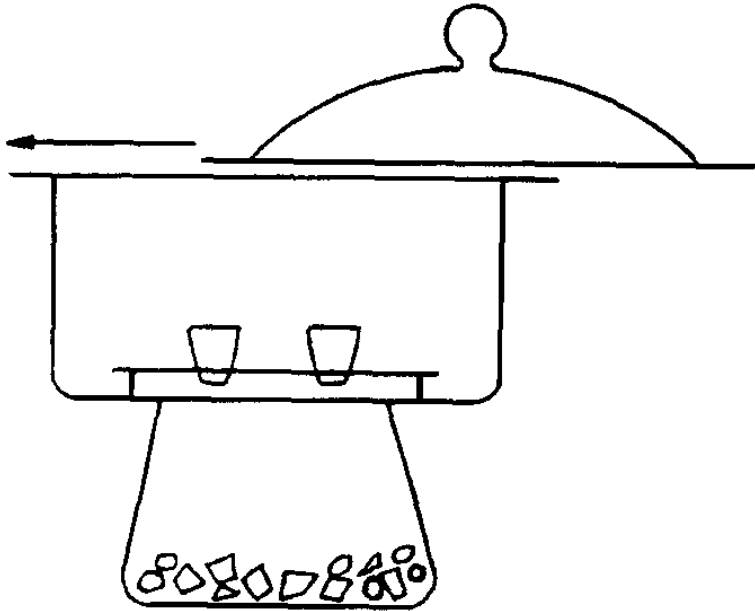
Trójkąt do tygła.

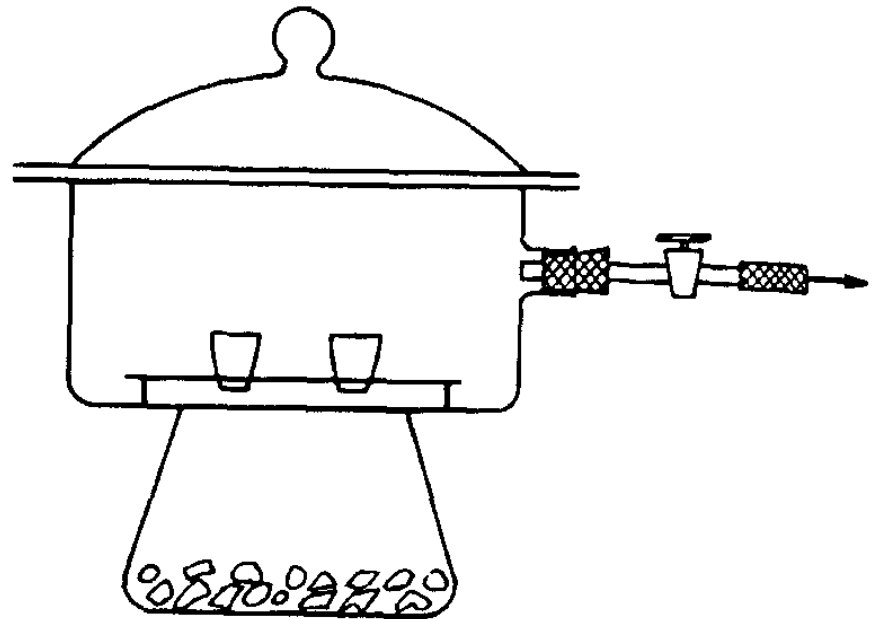
Ułożenie tygła z osadem
w czasie spalania sączka

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Eksykatory:

zwykły

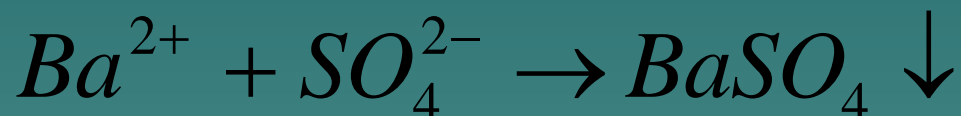

próżniowy

Przykłady oznaczeń grawimetrycznych

Oznaczanie jonów baru w postaci siarczanu (VI) baru

Podstawą oznaczenia jest powstanie trudno rozpuszczalnego osadu $BaSO_4$ ($K=1,1 \cdot 10^{-10}$):

- **Wytrącanie osadu** przeprowadza się z rozcieńczonych, gorących roztworów soli baru zakwaszonych kwasem solnym, przez dodawanie gorącego, rozcieńczonego roztworu kwasu siarkowego (VI). Dodawanie kwasu powinno następować bardzo wolno, kroplami, przy ciągłym mieszaniu analizowanego roztworu.
- Wytrącony osad $BaSO_4$ **przemywa się** rozcieńczonym roztworem kwasu siarkowego (VI) w celu usunięcia zanieczyszczeń powierzchniowych. Równocześnie zwiększenie ilości jonów siarczanowych (VI) w roztworze przemywającym zapobiega rozpuszczaniu się zgodnie z zasadą stałości wartości iloczynu rozpuszczalności w danej temperaturze.

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Oznaczanie jonów baru w postaci siarczanu (VI) baru

- Następnie osad **dekantuje się**, sączy i przemywa na sączku.
- Sączki z osadem suszy się i **spala**, po czym osad jest prażony w temperaturze 600-800°C aż do uzyskania stałej masy.
- Badania termograwimetryczne wykazały, że stałą masę siarczan (VI) baru uzyskuje w temperaturze 800-850°C. Zbyt niska temperatura prażenia powoduje zatrzymywanie w osadzie zaadsorbowanej wody i kwasu siarkowego (VI).

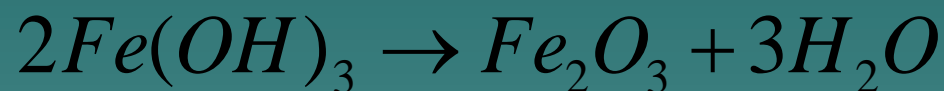
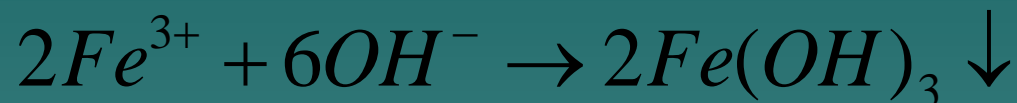
Obliczenia masy jonów baru:

$$x(g) = \frac{137,33 \cdot m}{233,4} \cdot W = m \cdot 0,58844 \cdot W$$

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Oznaczanie jonów żelaza (III) w postaci Fe_2O_3

Podczas wagowego oznaczania jonów Fe^{3+} zachodzą następujące reakcje:

- Z roztworu soli żelaza (III) pod wpływem roztworu amoniaku wytrąca się uwodniony wodorotlenek żelaza (III), którego $K_s = 3,2 \cdot 10^{-38}$. Powstały osad jest przemywany, sączony, a sączek spalany w tyglu o stałej masie. W czasie prażenia wodorotlenek żelaza (III) rozkłada się do tritlenku diżelaza (III) i wody.
- Z powodu małej wartości iloczynu rozpuszczalności $Fe(OH)_3$, całkowite wytracenie jonów Fe^{3+} zachodzi nawet w środowisku słabo kwasowym (przy pH 4). Wydzielony osad ma charakter koloidalny, dlatego aby zwiększyć wielkość cząstek osadu, należy wytrącać go w temperaturze bliskiej temperaturze wrzenia.

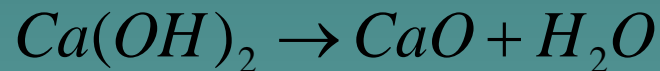
Oznaczanie jonów żelaza (III) w postaci Fe_2O_3

- Osad wodorotlenku żelaza (III) ze względu na swój charakter koloidalny składa się również z dużej, zmiennej ilości cząsteczek wody, która może być zaadsorbowana lub nawet związana chemicznie.
- Charakterystyczna dla osadu koloidalnego duża powierzchnia powoduje, że osad wodorotlenku żelaza (III) może łatwo ulegać zanieczyszczeniu wskutek adsorpcji związków chemicznych lub jonów obecnych w roztworze podczas wytrącania.
- Osad $\text{Fe}(\text{OH})_3$ można przemywać czystą, gorącą wodą z powodu trudnej peptyzacji osadu i bardzo małej rozpuszczalności.
- Aby przeprowadzić osad $\text{Fe}(\text{OH})_3$ w tlenek diżelaza (III), należy wysuszony osad wyprażyć w temperaturze nie wyższej niż 1000°C .
- Prażenie powinno odbywać się w strefie utleniającej palnika, ponieważ w warunkach redukujących możliwa jest redukcja tlenku diżelaza do tetratlenku triżelaza.

$$x(g) = \frac{m \cdot 2 \cdot 55,847}{159,69} \cdot W = m \cdot 0,6993 \cdot W$$

Oznaczanie zawartości wody

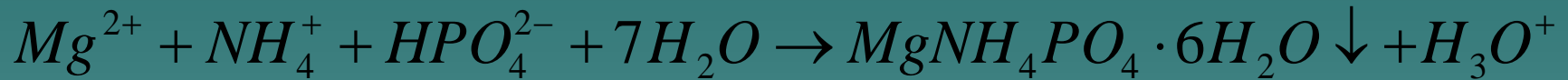
- Oznaczanie wody zawartej w związkach chemicznych polega na określeniu ubytku masy badanej próbki po jej wysuszeniu i doprowadzeniu do stałej masy.
- Rozróżnia się trzy rodzaje wody zawartej w związkach:
  - woda higroskopijna;
  - woda krystalizacyjna;
  - woda konstytucyjna

$$x = \frac{m_1 - m_2}{m_1} \cdot 100\%$$

Oznaczanie jonów magnezu w postaci $Mg_2P_2O_7$

- Jony magnezu wytrąca się roztworem $(NH_4)_2HPO_4$ zgodnie z równaniem:

- Wytrącony osad fosforanu (V) amonu magnezu jest rozpuszczalny w kwasach, dlatego należy wiązać powstające jony H_3O^+ przez dodanie nadmiaru roztworu amoniaku:

Iloczyn rozpuszczalności $MgNH_4PO_4$ wynosi $2,5 \cdot 10^{-13}$, a rozpuszczalność w wodzie jest stosunkowo duża.

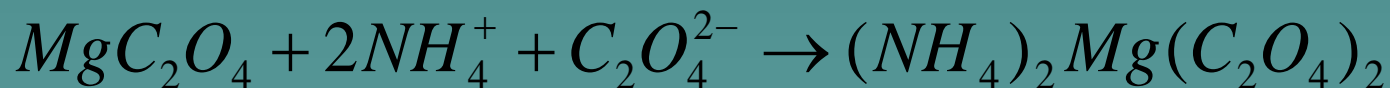
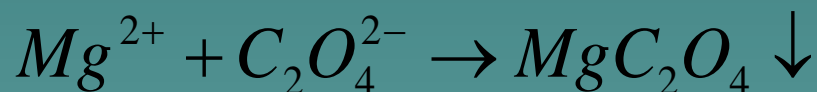
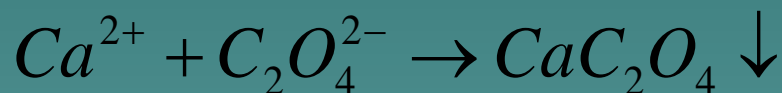
- W celu cofnięcia reakcji hydrolizy należy dodać nadmiar roztworu amoniaku. Rozpuszczalność fosforanu (V) amonu magnezu jest najmniejsza w roztworze amoniaku o stężeniach od 2 do 4%.
- Otrzymanie czystego osadu fosforanu (V) amonu magnezu jest bardzo trudne, dlatego często konieczne jest 2-krotne wytrącanie osadu.
- Osad fosforanu (V) amonu magnezu może się wydzielić w postaci bardzo drobnokrystalicznej, a czasami nawet koloidalnej. Taki osad powstaje na gorąco z roztworu przesyconego, dlatego wytrącanie należy przeprowadzić na zimno.
- Po wysuszeniu osadu na sączku, sączek należy ostrożnie spalić, uważając by zbyt wysoka temperatura nie spowodowała stopienia fosforanu (V) amonu magnezu.

$$x(g) = \frac{m \cdot 2 \cdot 24,304}{222,57} \cdot W = m \cdot 0,2184 \cdot W$$

PRZYKŁADY OZNACZEŃ GRAWIMETRYCZNYCH ROZDZIELCZYCH

Oznaczanie jonów magnezu obok jonów wapnia

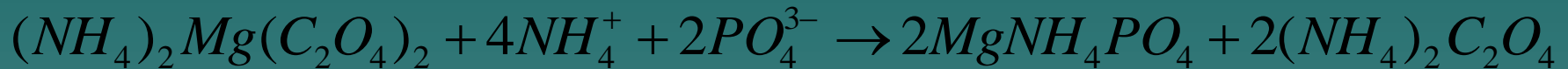
- Oznaczenie to jest możliwe z powodu dość znacznej rozpuszczalności szczawianu magnezu w roztworach zawierających duże ilości jonów szczawianowych. Początkowo pod wpływem dodawanych jonów szczawianowych wytrącają się oba oznaczane kationy i powstają osady szczawianu magnezu i szczawianu wapnia:

- Kompleks ten powstaje w roztworze, natomiast w osadzie znajduje się tylko szczawian wapnia. Przy zbyt małym nadmiarze jonów szczawianowych może dojść do zanieczyszczenia osadu szczawianu wapnia szczawianem magnezu lub niecałkowitego wytrącenia jonów wapnia.

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

- Kolejną trudnością występującą podczas tej analizy jest skłonność szczawianu wapnia do tworzenia roztworów przesyconych, z których osad wydziela się po pewnym czasie.
- Jony magnezu wytrąca się w postaci fosforanu (V) amonu magnezu:

Dokładne oznaczenie rozdzielcze jonów wapnia i jonów magnezu wymaga dwu- lub trzykrotnego rozpuszczenia, przemycia i ponownego wytrącenia obu osadów. Rozpuszcza się w kwasie solnym, rozcieńcza i ponownie wytrąca.

- Masa jonów wapnia:

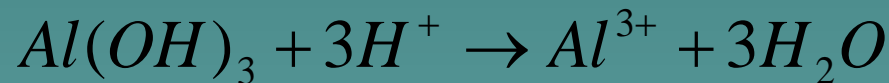
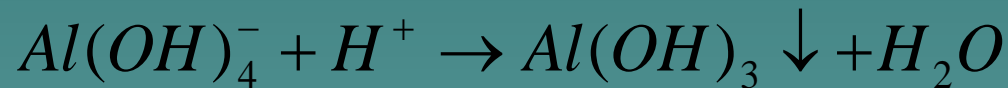
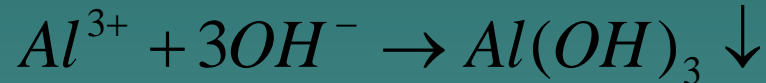
$$x(g) = \frac{m \cdot 40,08}{56,08} \cdot W = m \cdot 0,7148 \cdot W$$

- Masa jonów magnezu:

$$x(g) = \frac{m \cdot 2 \cdot 24,304}{222,57} \cdot W = m \cdot 0,2184 \cdot W$$

Oznaczanie jonów glinu obok jonów żelaza (III)

- W oznaczeniu tym wykorzystuje się amfoteryczne właściwości wodorotlenku glinu. Roztwór zawierający jony Fe^{3+} i Al^{3+} ogrzewa się stężonym roztworem wodorotlenku potasu. Powstaje osad wodorotlenku glinu:

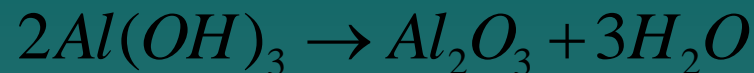

- Po oddzieleniu osadu do przesączu dodaje się mocnego kwasu, który powoduje rozkład glinianu:

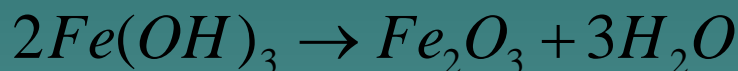
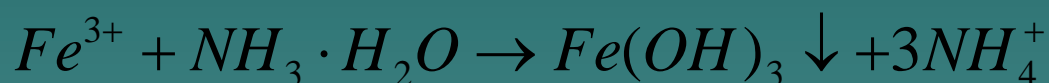
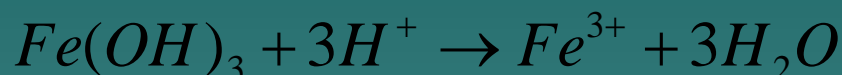

Analiza ilościowa **oznaczenia grawimetryczne**

- Uwolnione jony Al^{3+} wytrąca się następnie roztworem amoniaku.

- Rozkład wodorotlenku glinu podczas prażenia.

- Zalecane jest przeprowadzenie procesu oddzielania jonów Al^{3+} od Fe^{3+} w zlewkach niklowych lub porcelanowych, ewentualnie ze szkła odpornego na działanie zasad, gdyż stosowanie naczyń szklanych powoduje zanieczyszczenie osadów krzemionką.

- Masa jonów żelaza (III):

$$x(g) = \frac{m \cdot 2 \cdot 55,847}{159,69} \cdot W = m \cdot 0,6993 \cdot W$$

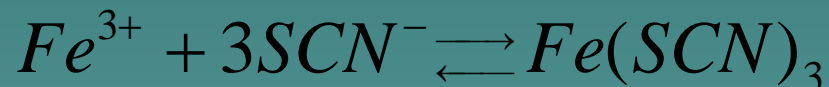
- Masa jonów glinu:

$$x(g) = \frac{m \cdot 2 \cdot 26,98}{197,84} \cdot W = m \cdot 0,5293 \cdot W$$

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Oznaczanie jonów miedzi (II) obok jonów żelaza (III)

- Metoda oznaczania polega na utworzeniu warunków, w których jony Fe^{3+} tworzą rozpuszczalne kompleksy po reakcji z jonami tiocyjanianowymi (rodankowymi), natomiast jony Cu^{2+} po redukcji są wytrącone w postaci trudno rozpuszczalnego, białego osadu tiocyjanianu (rodanku) miedzi (I).

Masa jonów miedzi:

$$x(g) = \frac{m \cdot 63,546}{121,62} \cdot W = m \cdot 0,4191 \cdot W$$

Masa jonów żelaza (III):

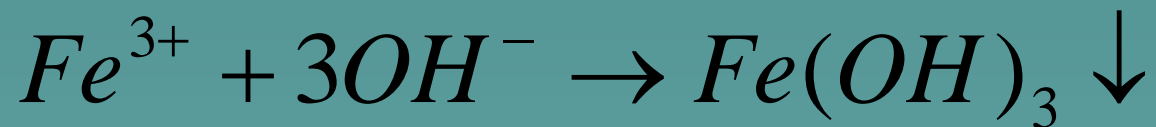
$$x(g) = \frac{m \cdot 2 \cdot 55,847}{159,69} \cdot W = m \cdot 0,6993 \cdot W$$

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

Oznaczanie jonów żelaza (III) obok jonów siarczanowych (VI)

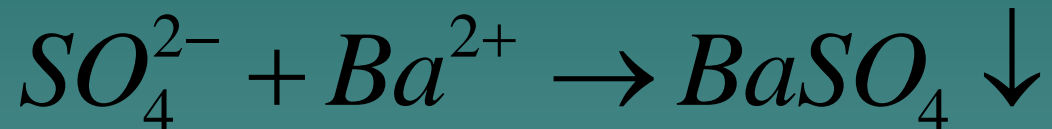
Analiza ta jest przykładem wagowej analizy rozdzielczej anionów i kationów występujących obok siebie.

- Jony żelaza (III) wytrąca się w postaci $Fe(OH)_3$, a jony siarczanowe (VI) w postaci $BaSO_4$. Ważna jednak jest kolejność wytrącenia tych osadów. Jako pierwsze wytrącane powinny być jony Fe^{3+} w reakcji z roztworem amoniaku. Powstaje wówczas osad wodorotlenku żelaza (III), natomiast w roztworze pozostaje bardzo dobrze rozpuszczalny siarczan (VI) amonu.

Analiza ilościowa oznaczenia grawimetryczne

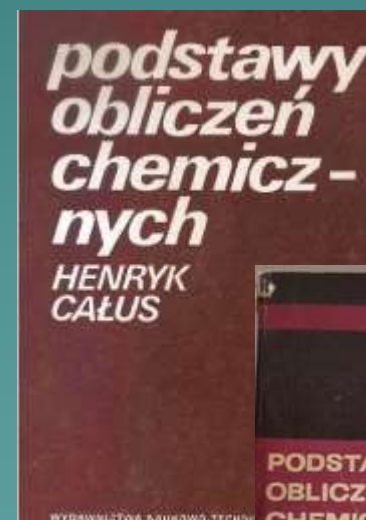
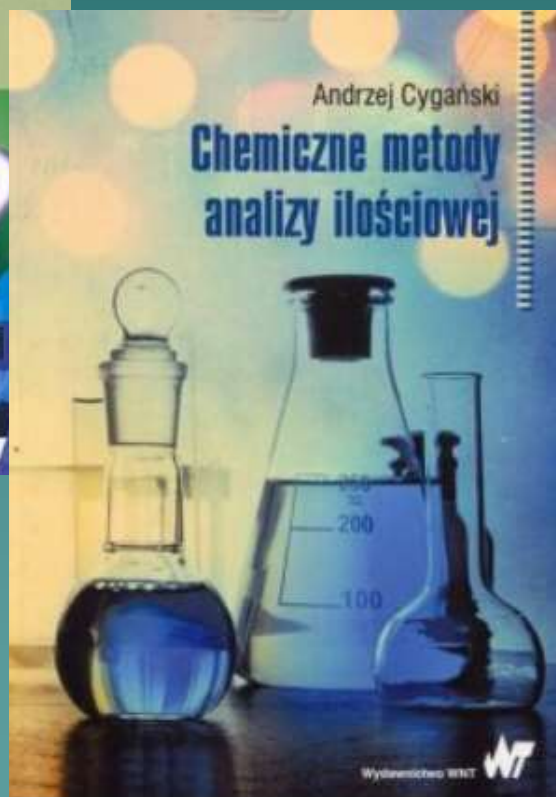
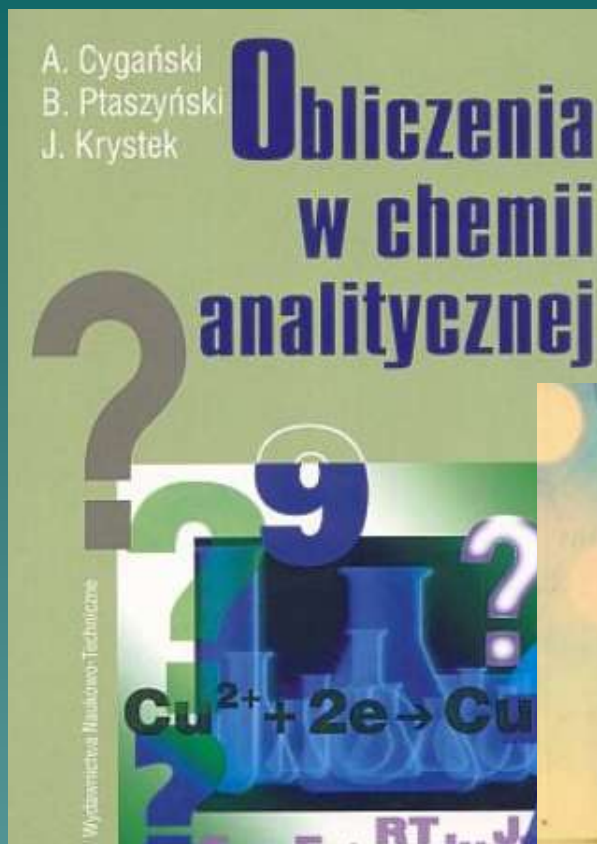
- Po oddzieleniu osadu do roztworu macierzystego należy osad ten przemywać gorącą wodą w celu usunięcia zaadsorbowanych jonów siarczanowych (VI). Następnie oba roztwory należy połączyć i wytrącić jony SO_4^{2-} roztworem chlorku baru.

- Gdyby jako pierwsze wytrącać jony SO_4^{2-} , wówczas powstający osad $BaSO_4$ byłby zanieczyszczony wskutek adsorpcji jonów Fe^{3+} lub współwytrącenia siarczanu (VI) żelaza (III), przez co jego masa byłaby za duża. Równocześnie powstającego w drugim etapie wodorotlenku żelaza (III) byłaby za mała.

PRZYKŁADY ZADAŃ

PRZYKŁAD 4. Należy oznaczyć glin w mieszaninie zawierającej 30% $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ i 65% $\text{KAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$. Ile gramów mieszaniny należy pobrać do analizy, aby po wyprażeniu otrzymać 0,29 g Al_2O_3 ?

Rozwiązanie. Poszukiwaną odważkę mieszaniny oznaczmy x . Zawartość $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ wyniesie w niej

$$x \cdot \frac{30}{100} \text{ g}$$

a zawartość $\text{KAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$

$$x \cdot \frac{65}{100} \text{ g}$$

Mol cząsteczek $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ odpowiada molowi cząsteczek Al_2O_3 .

$$M_{\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3} = 342,1 \text{ g/mol}$$

$$M_{\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3} = 342,1 \text{ g/mol}$$

$$M_{\text{KAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}} = 474,37 \text{ g/mol}$$

Siarczan glinu zawarty w odważce utworzy więc następującą ilość tlenku glinu

$$m_1 = x \cdot \frac{30}{100} \cdot \frac{101,92}{342,1} \text{ g}$$

Alun glinowo-potasowy (12-hydrat siarczanu(VI) glinu i potasu) utworzy następującą ilość tlenku glinu

$$m_2 = x \cdot \frac{65}{100} \cdot \frac{50,96}{474,37} \text{ g}$$

$$m_1 + m_2 = 0,29$$

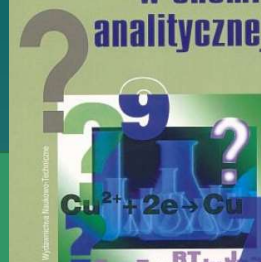
Po wstawieniu wartości m_1 i m_2 otrzymujemy równanie

$$x \cdot \frac{30}{100} \cdot \frac{101,92}{342,1} + x \cdot \frac{65}{100} \cdot \frac{50,96}{474,37} = 0,29$$

z którego obliczamy masę odważki $x = 1,8228 \text{ g}$

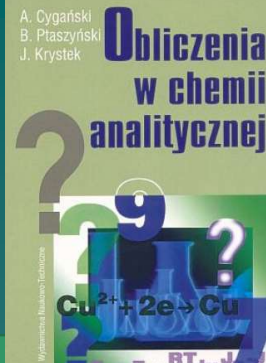
A. Cygański
B. Ptaszyński
J. Krystek

**Obliczenia
w chemii
analitycznej**

Wydział Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego

PRZYKŁAD 2. Ile roztworu amoniaku o ułamku masowym 10% i o gęstości 0,96 g/ml należy użyć do wytrącenia wodorotlenku żelaza(III) z roztworu zawierającego 0,15 g żelaza? Nadmiar amoniaku powinien być trzykrotny.

ROZWIĄZANIE

Rozwiązanie. Wodorotlenek żelaza(III) wytrąca się zgodnie z reakcją

$M_{\text{NH}_3} = 17,03 \text{ g/mol}$

$$m_{\text{NH}_3} = \frac{3 \cdot 17,03 \cdot 0,15}{55,85} = 0,14 \text{ g}$$

W 100 g 10-procentowego roztworu NH_3 znajduje się 10 g NH_3 .

Objętość 100 g roztworu 10% (m/m) NH_3

$$V = \frac{m}{d} = \frac{100}{0,96} = 104 \text{ ml}$$

Jeśli 10 g znajduje się w objętości 104 ml, to 0,14 g znajduje się w objętości

$$V = \frac{0,14 \cdot 104}{10} = 1,46 \text{ ml}$$

Ponieważ nadmiar ma być trzykrotny, należy dodać 4,38 ml roztworu NH_3 .

Przykład 13.3. 2,5000 g technicznego chlorku sodowego rozpuszczono w wodzie i za pomocą nadmiaru roztworu AgNO_3 strącono osad AgCl , którego masa po wysuszeniu wynosiła 5,7850 g. Obliczyć procentową zawartość chloru w próbce.

ROZWIĄZANIE

Rozwiązanie. Mnożnik analityczny dla chloru w AgCl wynosi 0,2474, masa chloru w 5,7850 g AgCl jest zatem równa $0,2474 \cdot 5,7850 = 1,4310$ g. Procentową zawartość chloru w próbce oblicza się z proporcji:

2,5000 g NaCl zawiera 1,4310 g chloru
więc 100,0000 g NaCl zawiera x g chloru

$$x = \frac{1,4310 \cdot 100}{2,5000} = 57,24$$

Próbka technicznego chlorku sodowego zawiera 57,24% chloru.

Przykład 13.16. Obliczyć straty (w procentach) jakie powstają w czasie przemywania 0,1000 g osadu BaSO_4 za pomocą: a) 100 cm^3 czystej wody, b) 100 cm^3 0,01 molowego roztworu kwasu siarkowego. Wyniki obliczeń porównać z sobą i uzasadnić. Iloczyn rozpuszczalności BaSO_4 wynosi $K_s = 1 \cdot 10^{-10}$.

ROZWIĄZANIE

Rozwiązanie. Masa molowa $\text{BaSO}_4 = 233,40 \text{ g} \cdot \text{mol}^{-1}$.

a) Rozpuszczalność BaSO_4 w czystej wodzie wynosi:

$$S_{\text{BaSO}_4} = \sqrt{1 \cdot 10^{-10}} = 1 \cdot 10^{-5} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$$

czyli $1 \cdot 10^{-5} \cdot 233,40 \cdot 0,1 = 2,33 \cdot 10^{-4} \text{ g}/100 \text{ cm}^3$

Straty wynoszą $\frac{0,000233 \cdot 100}{0,1000} = 0,23\%$.

b) $K_s = [\text{Ba}^{2+}] \cdot [\text{SO}_4^{2-}] = 1 \cdot 10^{-10}$
ponieważ $[\text{SO}_4^{2-}] = 1 \cdot 10^{-2} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, więc

$$S_{\text{BaSO}_4} = [\text{Ba}^{2+}] = \frac{1 \cdot 10^{-10}}{1 \cdot 10^{-2}} = 1 \cdot 10^{-8} \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$$

czyli

$$1 \cdot 10^{-8} \cdot 233,40 \cdot 0,1 = 2,33 \cdot 10^{-7} \text{ g}/100 \text{ cm}^3$$

Straty powstałe w wyniku przemywania osadu roztworem kwasu siarkowego wynoszą:

$$\frac{2,33 \cdot 10^{-7} \cdot 100}{0,1000} = 2,33 \cdot 10^{-4}\%$$

Straty powstałe w czasie przemywania osadu roztworem kwasu siarkowego są o trzy rzędy wielkości mniejsze niż przy przemywaniu czystą wodą, ponieważ wspólny jon z jonem osadu SO_4^{2-} obniża rozpuszczalność siarczanu barowego.